

BORIS KUZMIĆ
MARIO ŠIMUDVARAC
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb

VEZANA DVOJINA U ČAKAVSKIM PRAVNIM TEKSTOVIMA OD 13. DO 18. STOLJEĆA

Autori u članku promatraju odnos između množine i dvojine u okviru posebnoga tipa kojim se označavaju dva zasebna pojma iste vrste, a da se pritom ne označava jedinstvenost predmeta ili dijelova tijela. Jezičnu raščlambu provode na korpusu čakavskih pravnih tekstova od 13. do 18. stoljeća. Iz materijala je razvidno da dvojina od 16. stoljeća više nije funkcionirala kao gramatička kategorija.

KLJUČNE RIJEČI: *dvojina, množina, čakavština, pravo*

UVOD

Vezana dvojina poseban je tip dvojine kojim se označavaju dva zasebna pojma iste vrste, a da se pritom ne označava jedinstvenost predmeta ili dijelova tijela. Termin vezane dvojine preuzimamo iz Beličeve monografije *O dvojini u slovenskim jezicima* (1932). Navedeni se termin ustalio u ruskoj i slovenskoj slavističkoj literaturi, a u hrvatskoj se literaturi pojavljuje termin gramatičke dvojine (Simeon 1969: 275).

Uz vezanu dvojinu stoje brojevi kvantifikatori¹ *dva, oba(dva)*, a djelomice *tri* i *četiri* zato što pojam vezane dvojine (moguće je pronaći možda bolji termin za ovaj dvojinjski tip) nužno uključuje povezanost brojevnoga kvantifikatora s imenicom (rjeđe zamjenicom ili participijima) u sintagmatskom izrazu. Ako se prihvati mišljenje da je slobodna dvojina prvotna, dakle postanjem najstarija, koja je počela djelovati na oblikovanje drugotne, vezane dvojine, tada se mora postaviti pitanje na koji je tip slobodna dvojina mogla utjecati – na staru vezanu dvojinu oblikujući neki novi tip dvojine, tzv. novu dvojinu, ili se njezin utjecaj širio na kategoriju broja koji svakako nije mogao biti ni dvojina ni jednina? Kada bi se prihvatilo prvo rješenje, tada bi se moralo krenuti od pretpostavke da je već u indoeuropskom prajeziku došlo do formiranja dvaju tipova dvojine, tzv. stare (slobodne) i tzv. nove (vezane) dvojine što povećava kategoriju broja u odnosu *jednina : dvojina (stara / nova) : množina*, a istovremeno nije razvidno jesu li oblici tzv. nove dvojine nastali posljedicom miješanja tzv. stare dvojine i množine ili je razvoj tzv. nove dvojine

¹ Termin *brojevi kvantifikatori* preuzimamo iz radova predstavnika generativne lingvistike.

tekao samostalnim putem. Nitko od ozbiljnijih proučavatelja dvojine u indoeur. prajeziku ni ne spominje mogućnost formiranja dviju vezanih dvojina, ali se, prihvatimo li drugo rješenje, nameće zaključak da su na mjestu današnje vezane dvojine u indoeuropskom prajeziku mogli stajati množinski oblici. Takvo mišljenje dijeli Belić (1932: 6–7) navodeći da je dvojina uz brojevni kvantifikator *dva* nastala pod utjecajem brojevnog kvantifikatora *oba(dva)* koji je najprije počeo djelovati na morfološku strukturu novoga brojevnog kvantifikatora, a tek kasnije na ostale članove dvojninske imeničke sintagme. Teško je pouzdano tvrditi da je dvojini uz brojevni kvantifikator 2 prethodila množina, kao što tvrdi Belić, ali je isto tako teško dokazati da se u indoeur. prajeziku vezana dvojina posve samostalno razvijala uz slobodnu dvojину. U praslavenskom jeziku vezana dvojina počela se osjećati kao nesiguran gramatički sustav (usp. Naylor 1972: 3), čije su se posljedice počele javljati u pojedinim slavenskim jezicima, počevši od najstarijega slavenskoga književnog jezika, gdje se vezana dvojina uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* počinje obilježavati nositeljem množinskoga značenja primajući množinske nastavke (usp. Remneva, M. L. i O. N. Kijanova 1991; Žolobov 1998). U čakavskim pravnim tekstovima vezana se dvojina uz brojevne kvantifikatore *dva* i *oba(dva)* pravilno čuvala, a kako je tekao proces miješanja s množinskim oblicima, iznosi se u ovom radu.

13. STOLJEĆE

Imenice m. roda uz brojevni kvantifikator 2 u NA redovito dobivaju dvojninski nastavak *-a*, npr. *...ima platiti knetu a onomu ki bude bien 2 brava ter likariju...* (VZ, 4r), *...na buru jega i na jug; više jega dva oklada i u Bunjah vse...* (PL 1, 41), *...niže ke bi vridne ima imiti 2 soldina i više toga soldini 5...* (VZ, 6v). Ovdje se ne može uspostaviti opreka između množinskih i dvojninskih oblika zato što množinski oblici u istraženom korpusu još ne prodiru u NA dv. imenica m. roda.

Uz brojevne kvantifikatore 3 i 4 imenice m. roda u NA dobivaju nastavke množine, npr. *...kupih u Veselka njivu Volarščik za tri bravi...* (PL 1, 37), *...pod crkvu svetago Nikulu tri okladi...* (PL 1, 10), *...vziskaše cleza za sudbinu, uščivene u četiri spudi pšenice...* (PL 1, 29-30). Dvojninski oblici NA imenica m. roda nisu zasvjedočeni, kao što pokazuju primjeri, što upućuje na zaključak kako se u čakavskim pravnim tekstovima 13. st. održalo starije stanje u razlikovanju dvojine i množine s oprekom *dva brata ~ tri / četiri brati*.

14. STOLJEĆE

Imenice m. roda u NA, uz brojevni kvantifikator 2, još nije zahvatio proces miješanja nastavaka dvojine i množine, npr. *...a drugi pol razdeli se na troe, dva dela gospode, a tretii općine...* (KČS, 15-2/3), *davši otac ili vsaki gospodar soldina dva ima imeti to ča jest bilo prodano...* (KZ, 22), *...i poli te drenove rupi dva križa visekoše...* (AC, VI). Među vezanom dvojinom imenica m. roda uz nastavak *-a* supostoji i dvojninski (množinski ?) nastavak *-i*, npr. *...imaju stati dva dni i dvi noći na pašah senjskih...* (SS, 27v)², u vrlo frekventnoj imenici *dan* koja je utoliko

² O dvojini u Senjskom statutu v. detaljnije Šimudvarac 2012: 89–90.

zanimljiva zato što je podijelila mišljenja jezikoslovaca (usp. Glavan 1927–1928: 131; Belić 1932: 135) oko oblika *dni* koji prema svojim morfološkim oznakama može pripadati ili A mn. ili NAV dv. S jedne strane, u sintagmatskom izrazu *dva dni* moguće je govoriti o starom čakavskom obliku za NAV dv. imenica *n-osnova m. roda, ali isto je tako moguće da se nastavak *-i* analogijom prema A mn. proširio i na N mn., što implicira pojavu novoga množinskog oblika u N, kao u imenica *o-/*jo-osnova, u odnosu na stari množinski oblik *-e* imenica *n-osnova m. roda. Oblik *dni* ostvaruje se i uz brojevnje kvantifikatore 3 i 4, kao i uz složene brojeve čiji su zadnji članovi 3 i 4, a istodobno se imenica *dan* morfološki počinje ujednačavati prema dominantnim oblicima imenica *o-/*jo-osnova. Podrobnijim uvidom u morfološki inventar imenice *dan* postavlja se pitanje jesu li imenice bivših *n-osnova u hrvatskom jeziku 14. st. zadržale isti deklinacijski tip kao u prasl. jeziku ili je došlo do pojave novih oblika pod utjecajem dominantnih *o-/*jo-osnova. Držimo da je riječ o potonjem slučaju, kao što tvrde Jurišić (1992: 145) i Ivić (1990: 56), jer u hrvatskom jeziku nema sačuvane posebne konsonantske deklinacije, što implicira pojavu novih oblika pod utjecajem *o-/*jo-, *a-/*ja- ili *i-osnova. Analogno tomu, isti se utjecaj ostvaruje u svih drugih imenica bivših konsonantskih osnova, kao i bivših *u-osnova m. i *v-osnova ž. roda. Drugim riječima, oblike kao što su *2 crkvi*, *2 voli*, *2 vrhi* i sl. ne označavamo dvojinjskima prema paradigmi bivših *u-osnova m. roda, kao ni *v-osnova ž. roda, nego množinskima budući da se dekliniraju prema *o-/*jo-osnovama m. roda ili *a-/*ja-osnovama³. Oblik *dni* vjerojatno pripada NA dv. imenica bivših *n-osnova koji se najprije pojavljuje u sintagmatskim izrazima s brojevnim kvantifikatorom 2, ali se istodobno prenosi na brojevnje kvantifikatore 3 i 4. Za postavljenu tezu možemo pridodati nekoliko postavki: prvo, ima li se u vidu cjelokupan morfološki inventar imenica uz brojevnje kvantifikator 2, primjećuje se izostanak množinskih oblika; drugo, preslikavanje situacije iz sintagmatskih izraza s brojevnim kvantifikatorom 2 na izraze s brojevnim kvantifikatorima 3 i 4 već se u 14. st. počinje ostvarivati u imenica *o-/*jo-osnova m. roda; treće, malo je vjerojatno da bi se prodiranje množinskoga nastavka počelo ostvarivati samo u imenici *dan* u odnosu na cjelokupan fond imenica. Iz svega proizlazi da je sintagmatski izraz *2 dni* sam po sebi izgubio dvojnjsko značenje, a sačuvao oblik dvojine. Vrlo je zanimljiva pojava da se u cjelokupnom istraženom korpusu imenica *dan* nikada ne ostvaruje novim dvojnjskim oblikom prema *o-/*jo-osnovama (*dana*), što može govoriti u prilog tezi kako su autori s čakavskog prostora oblik *dni*, bez obzira na brojevnje kvantifikator, shvaćali dijelom stalnog, nepromjenljivog, klišeiziranog izraza⁴. Navedena situacija u čakavskim pravnim tekstovima 14. st. sukladna je stanju u jeziku starih čakavskih pisaca (usp. Glavan 1927–1928: 131–132; Belić 1932: 135). U primjeru *...plaća senjskim sucem videlicet golubat dva pro car...* (SS, 15v) u A imenice m. roda prodire nastavak *-Ø* iz G mn. što je prva potvrda genitivno-akuzativnog sinkretizma, uz brojevnje kvantifikator 2, u čakavskim pravnim tekstovima 14. st. Imenice m. roda u G čuvaju dvojnjski nastavak *-u*, npr. *...od oprtla, od satlovreča i dveju-gradu i vsi deželani...* (AC, VI), *...z dveju-gradu sudac*

³ Uključivanje imenica *u-osnova u *o-/*jo-osnove m. roda provodi se i u starohrvatskim oporukama od 15. do 16. st. (usp. Horvat 2005: 153).

⁴ Usp. Gabrić-Bagarić 2005: 119.

kramar i ki behu š nim...(AC, VI), *...od satlovreča i dweju-gradu i vsi deželani...* (AC, VI), *...sudac kramar z dweju-gradu sudac crloni z vodnani...*(AC, VI).

Imenice m. roda u NA uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* nesumnjivo pokazuju pripadnost dvojini, npr. *...da nigdor ne mozi apelati pravde zgubljene od ke godi posesioni nego prid obadva gospodina skupa...*(SS, 11r), *...tu naidošē...oba župana, i vas komun trviški...*(AC, VI). Imenice ž. roda u G i DI čuvaju isključivo oblike dvojine, npr. *...pisah za prošnju obiju stranu pravo i vjerno...*(2x, AC, VIII-IX), *...i kada to be oznaneno obima stranama gospodin markez i vsi ini dobri ludi...*(AC, VI), *...ki biše pisan na prveh razvodah pred obima stranama...*(AC, VI). Pojavu množinskih oblika uz brojevne kvantifikatore 2 i *oba(dva)* Glavan (1927–1928: 130) tumači na sljedeći način: "Dual nomena stajao je isprva samo uz brojeve *dva* i *oba*, a kasnije je u našem i u ruskom jeziku prionuo i uz brojeve *tri*, *četiri*. U naših starih čakavskih pisaca ta analogija još nije potpuno provedena (...) te je pače uz *tri* i *četiri* pl. redovan. Ali kako se uz njih ipak već počeo miješati dual s pl., to se analogno počeo i kod brojeva *dva* i *oba* amo tamo upotrebljavati i pl.". Čini se da Glavanovu tezu podupiru i primjeri iz čakavskih pravnih tekstova 14. st. u kojima je najprije došlo do prodiranja nastavaka dvojine uz brojevne kvantifikatore 3 i 4, a tek kasnije do prodiranja nastavaka množine uz brojevne kvantifikatore 2 i *oba(dva)*.

Zanimljivu pojavu nalazimo u imenica m. roda uz brojevni kvantifikator 3 u NA, gdje se uz množinske nastavke -Ø (podrijetlom iz G mn.), -e, -i realiziraju i nastavci dvojine, npr. *...imej se vložiti v brlinu i plati 3 celez, ke se razdelite na pol...* (KČS, 14-5), *...tu naidošē tri križe v toi steni...*(AC, VI), *...na edan velik oreh ki ima tri vrhi i v nem su čavli...*(AC, VI); *...do 20 soldini plati 3 cezleza a gospodaru po duplu...*(KČS, 11-14), *...ima imati vikar od rečenih pinez dukata 3...*(SS, 24v). U imenica sr. roda u NA čuva se množina, npr. *...pokazaše...tri zlamenja na kamiki visečeni...*(AC, VI), *...postaviše nan tri zlamenja kada su videli listi...*(AC, VI), *...tu naidošē tri zlamenja i tu se svršuju tri termeni...*(AC, VI). Imenice m. roda u G i I pokazuju pripadnost množini, npr. *...da mu ima dvor reči do 3 dan da si kazan...* (KČS, 43-10), *...a na konac trih dan more vsaki kupit...*(KZ, 25), *...tribi da se posvidoči svedoci trimi od tadbine za libar 100...*(SS, 13r).

Uz brojevni kvantifikator 4 u NA imenica m. roda preslikava se situacija iz sintagmatskih izraza imenica m. roda s brojevnim kvantifikatorom 2 (*dva brata*) tako da se uz dominantne množinske oblike ostvaruju i oblici dvojine, npr. *...i da esu bila razdelena na četiri deli i tako su držali i uživali...*(AC, VI), *...od toga gre tima sucema soldini 4 i takajše kada bi takove škode po mužah štimane...*(KZ, 46), *...ima imati dukata 4 od narokov miseci...*(SS, 25v), *...ima imiti...soldina 4 od libre...* (SS, 10v). U sljedećim primjerima riječ je o genitivno-akuzativnom sinkretizmu, tj. prodiranju nastavka -eh^s / -Ø u A mn. imenica *o-osnova m. roda, npr. *...dajući tomu redovniku od kringi vsaki 4 kvarteh edne i druge strani...*(AC, VI), *...plaća senjskim sucem videlicet golubat dva pro car. golubat 4 od broda i daci od japna...* (SS, 15v).

⁵ Nastavak -eh prvotno se javlja u L mn. imenica *o-osnova m. roda i u čakavskim se književnim tekstovima čuva sve do kraja 15. st. (Jurišić 1992: 128). Taj nastavak najprije prodire u G mn. navedenih osnova, a tek kasnije u A mn. imenica *o-osnova m. roda.

15. STOLJEĆE

Imenice m. roda u NA uz brojevni kvantifikator 2 uglavnom dobivaju dvojiniski nastavak *-a* koji je dominantan, uz rijetke množinske nastavke *-i* / *-e*, npr. *...vsega tretí del radašinu i nega ženi stani, mani dela 2...* (AC, LV), *...dva janjca su dužni vsi o Vazmi, ter jajac...* (MU, Gorica), *...ima dati mali vina i dva hleba i sira...* (2x, KČS 2, 57-15/16), *...stakmista s priurom za dva dili sinokoš za ivana kosinskoga...* (AC, CXXX), *...drži...crikvene zemle u selšičih dan 32, sena stoge dva...* (AC, CXIII). Imenice sr. roda u NA uglavnom dobivaju dvojiniski nastavak *-i* koji podrijetlom pripada NAV dv. imenica *jo-osnova sr. roda, npr. *...jošće k tomu ima malinišći dvi, a te zemlje je veći del zle...* (MU, Plasi), *...ima...jošće u Jušetića ter u Mirčića u njih bližičtvom malinišći 2...* (MU, Krakar). U sljedećim primjerima nastavak *-i* nastaje kao refleks *jata* ili analogijom prema palatalnim *jo-osnovama imenica sr. roda, npr. *...paki od 8 gardinal od usakoga po 80 dan od pape martina 2 leti 2 korizmi...* (BO, 2), *...Brnardo Balšić drži seli dvi ter pol...* (MU, Pliskovo). U sljedećim primjerima ostvaruje se množinski nastavak *-a*, npr. *...ima zemlje dni 15, luke kosca jednoga, malinišća dva...* (MU, Gojmerje), *...a sada služi penez 40, jošće sela 2...* (AC, CXIII). Za spomenuti nastavak *-a* u sintagmatskom izrazu *dva sela* Belić (1932), Ivšić (1970) i u novije vrijeme Žolobov⁶ (1998) dijele mišljenje da je nastao analogijom prema NAV dv. imenica m. roda *o-/*jo-osnova. Prije bi se moglo kazati da se radi o NAV mn. imenica sr. roda jer ne može se prihvatiti teza o dvostrukim oblicima dvojine tipa *2 seli* (stara dvojina) ~ *2 sela* (nova dvojina nastala pod utjecajem imenica m. roda *o-/*jo-osnova) zbog toga što je odnos između *2 seli* ~ *2 sela* istovjetan odnosu *2 brata* ~ *2 brati*. Čini se da je najveći nedostatak navedene teze u tome što su se spomenuti autori prvenstveno bavili odnosom nastavka *-a* imenica sr. roda *o-/*jo-osnova prema imenicama m. roda istih osnova umjesto da su spomenuti oblik usporedili sa stanjem unutar paradigme imenica sr. roda. Na taj je način utjecaj dvojiniskih oblika imenica m. roda na imenice sr. roda minoran, što pokazuju navedeni primjeri, a to prije upućuje na zaključak kako su množinski oblici (ne dvojiniski!), isto kao u imenica m. roda, postupno počeli prodirati u imeničku paradigmu. Belić je u kasnijim jezičnim priručnicima (1950: 92) djelomice promijenio mišljenje u svezi s množinskim nastavkom *-a* u imenica sr. roda, dodavši postanju prema NAV dv. imenica m. roda *o-/*jo-osnova drukčije tumačenje: *-a* je dobiveno analogijom prema sintagmatskim izrazima s brojevnim kvantifikatorom *tri* i *četiri* jer se uz njih upotrebljavala množina. U G imenica m. roda prodire množinski nastavak *-ih*⁷ iz pridjevsko-zamjeničke deklinacije, premda se brojevni kvantifikator 2 ne uklapa u isti deklinacijski tip, npr. *...a dva pristava po sve godišće na svrsi dviju misecih po svoj župi da obhode ove ljudi...* (PS, 116). Imenice sr. roda u GL čuvaju dvojiniski nastavak *-u*, npr. *...ima zemlje dni 12, luke stog jedan, malinišću dviju šesti del, služi četrtinu...* (MU, Bužičevci), *...Mavrić na dviju selu Švrđića selo dni 33, i na tom drži svoj dvor...* (MU, Četrtnjaci). Imenice

⁶ U staroruskom jeziku glavnim je uzrokom promjene nastavka u imenica sr. roda bio proces generalizacije s oblicima m. roda nasuprot deklinacijskom tipu imenica ž. roda, npr. *дѣва годѧ / дѣва лѣта (< дѣвѣ лѣтѣ) ~ дѣвѣ грѣвнѣ* (Žolobov 1998: 179).

⁷ Nastavak *-ih* prvotno se javlja u L mn. imenica *jo-osnova m. roda, a od 16. st. utječe na imenice *o-osnova m. roda (Jurišić 1992: 132). Taj nastavak prodire u G mn. navedenih osnova čime se izravno nije utjecaj nastavka *-ih* iz G pridjevsko-zamjeničke deklinacije.

m. roda u D ostvaruju množinski nastavak *-om*, npr. *...i ženi rečenoga radašina i sestri našei duhovnoi i nje sinom dvim, pavlu, martinu...*(AC, LV), a u I dvojninski nastavak *-ma*, npr. *...da ima pojti s dvima volma ovsu sijati...*(MU, Novaci).

Imenice sr. roda u NA uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* nesumnjivo pokazuju pripadnost dvojini, npr. *...Luka Salopečić drži jedno selo crikveno...pod obi seli zemlji dni 20...*(MU, Zavrh), *...ima...luke kosac 8, malin jedan li pod obi seli...*(MU, Medvija). Imenice ž. roda u G dosljedno čuvaju dvojninski nastavak *-u*, npr. *...zač se ne mogu uložiti u plemenščinu ini, nego knez, suci, ne budući volja obiju stranu...*(PS, 63a), *...bih na vsem tom i pisah e z prošnju obiju stranu i po zapovidi sudac...*(AC, XX).

Uz brojevni kvantifikator 3 u NA imenica m. roda uz množinske nastavke *-Ø* (podrijetlom iz G mn.), *-e*, *-i* realiziraju se i nastavci dvojine, npr. *...ako se naidu potle plati 3 celez vazda naprid...*(KČS 2, 23-18), *...ako li je kmetić mejusobac, gospodinu njegovu tri dile a četvrti općini...*(PS, 15), *...ako je čovik plemenit tere ga osudi zbor, tri dili u općinu a četvrti dio trem prokuraturom...*(PS, 15), *...kako smo kupili tri kmeta sideće u tolišćih tr edno prazno selo...*(AC, LXXII), *...ko e li poli crikve, zemle dni 10, luke kosca 3...*(AC, CXIII). U imenica sr. roda u NA čuva se množina, npr. *...da mu se imaju izsići tri rebra i nije veće virovan nizaštor...*(PS, 67c), *...jošće tri sela na Munjave sv. Antona, zemlje dni 21...*(MU, Polje). Imenice m. i sr. roda u G dobivaju skamenjene množinske oblike iz NA, npr. *...a ne mozi vgraditi veće od tri bravi netežane zemle...*(KČS 2, 33-8), *...nakon tri misece da se družu promine...*(PS, 24), *...da stavi općina poljička tri prokaratura od tri plemena...*(PS, 11). Osim toga, u G imenica m. i sr. roda ostvaruju se i množinski nastavci *-Ø*, *-i*, *-ev* koji su kongruentni s brojem⁸ dekliniranim prema pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji, npr. *...i podoban teg u kapeli treh kraljev na Orišci...*(HS, 152), *...i za dušu nega mrtvih, na oltari trih krali v crikvi svete marie v seni...*(AC, L), *...imaju biti tri suci zakletveni od trih plemen...*(PS, 3). Imenice ž. roda u L ostvaruju množinski nastavak *-ah*, npr. *...ko bi dano v kaštel...naiprvo moći svetih v skrinicah trih...*(HS, 188).

Uz brojevni kvantifikator 4 u NA imenica m. roda preslikava se situacija iz sintagmatskih izraza imenica m. roda s brojevnim kvantifikatorom 2 (*dva brata*) tako da se uz dominantne množinske oblike ostvaruju i oblici dvojine, npr. *...dosujujemo...tim čitirim 4 dele a Nemaniću i Švariću 5 del...*(HS, 194), *...učiniše po četiri vlastele i četiri didiće za tri misece...*(2x, PS, 24), *...pomore Pavko dobar muž va te knige 4 dukati...*(HS, 211); *...i koji ne bi hotia obslužiti tu zapovid da plati četire soldina ali zaklad za nje...*(MBM), *...ima zemlje dni 32, sinokoše stoga 4...*(MU, Zavrh). Isključivo množinski oblici ostvaruju se u NA imenica sr. roda, npr. *...i skupi za četire leta bir, ka e bila na nu...*(AC, XCVI), *...pušćam...4 sukna nida pod lisice, 5 valiž...*(AC, XCV). Imenice m. roda u G ostvaruju skamenjeni oblik iz NA dvojine i množinski nastavak *-Ø*, npr. *...ot 12 apustol, 4 evanjest i vsi blagdani svete Marie...*(HS, 123), *...ima biti daržan dojt u svaku mladu nedilju...pod penu od četiri soldina...*(MBM). U L imenica sr. roda i I imenica m. roda isključivo se ostvaruju oblici množine, npr. *...jošće u malinu i u malinišćih četirih imata delak...*

⁸ Ovdje se radi o terminološkom razgraničenju između brojevnog kvantifikatora kao jednoga iz niza riječi koje kvantificiraju, u odnosu na broj kao vrstu riječi.

(MU, Grabark), ...s tim patom ga da sudac andrii redovnikom a s volju četirimi sini, da smiju redovnici svako leto služiti ednu misu...(AC, XXIII).

16. STOLJEĆE

Imenice m. roda u NA, uz brojevni kvantifikator 2, uglavnom dobivaju dvojinski nastavak *-a*, koji je dominantan, uz rijetke množinske *-i* / *-e* i *-Ø* (podrijetlom iz G mn.), npr. ...odmita od te zemlje beča 2...(JŠ), ...da ovo su poslali dabarski i jesenički porkulabi dva čovika k meni...(IKTV, 25), ...pridasmo mu dva kmeta v tom istom selu...(AC, 35); ...ostavljam...redi brajad dva i dvi lihe ostavljam bratu Jurju i Stipanu...(HGI, 5), ...ostavi rečeni Ivan dvi jablane i jedan kostanj ...(OVS, III. 16), ...da je njemu prišlo od toga blaga dve koze i 2 kozličići...(OVS, I. 10). U imenica sr. roda u NA prevladava nastavak množine uz dvojinski nastavak *-i*, npr. ...pušćam mojej sestri 2 debla ulik poli Dvora...(M, 24), ...da mi dade dukat 5, a unapridak za dva godišća na godišće...(Š, 1), ...i ono malo selce i dvi seli ke dajemo za dvorno mesto, kako se po tom našem listu uderži...(AC, CCLXXII). U G imenica sr. roda ostvaruju se skamenjeni oblici iz NA množine i dvojine, npr. ...aftiva Ivan Škrivanić Martinui...ovac svojih 9 od fruta v termen do dva godišća...(L, 22), ...da su mu dužni ostali jošće od 2 lite, nahodeći se taki ne...(OVS 1, II. 10). Imenice sr. roda u L čuvaju dvojinski nastavak *-u*, npr. ...zač na dveju selu Marka djaka ni nego jedan kmet...(UD, 111). Imenice ž. roda u D ostvaruju množinski nastavak *-am*, npr. ...pušćam 4 soknje 2 hćeram, vsakoi jedna...(M, 23).

Imenice i aktivni particip prezenta m. roda u NA uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* čuvaju nastavak dvojine, npr. ...dobri muži prvo Ivan Jušić, drugo Brnardin Benčić, oba grajanina v rečenom grade Kastve...(HGI, 3), ...v hiši Gašpera Malinarića, pred pričami: Jurin Bakšić, Ivan P...ć, oba stanuća v rečenom kaštele...(M, 2). Imenice ž. roda u GL čuvaju dvojinski nastavak *-u*, ali dvojinsku paradigmu počinju narušavati nastavci *-Ø*, *-i* iz G mn., npr. ...na to prošćen dobrovoljnim zakonom ot obiju stranu...(JŠ), ...mihal dijak ča biše na obiju stranu i knez gašpar prošnjom ga isprosi...(AC, CCLXII), ...kako slišah z ust od obeh stran, buduć plovan va to vreme...(HGI, 6), ...i razumejući počtovani svetnici njih tužbu i odgovor obeh parti, odlučiše i sentencijaše...(OVS 1, II. 27). Imenice ž. roda u I čuvaju dvojinski nastavak *-ama*, npr. ...da bi se veće nigdar za ta doli pisana, ter med obima stranama dokončana dugovanja...(AC, CCLXXV).

Uz brojevni kvantifikator 3 u imenica u NA m. roda, uz množinske nastavke *-Ø* (podrijetlom iz G mn.), *-e*, *-ev* (podrijetlom iz G mn.), *-i*, realizira se rijedak nastavak dvojine, npr. ...da ni kantana i da je založena za dukat 3...(OVS, III. 4), ...a to da jim je popasal ovsu 3 polovnike i pol...(OVS, II. 21), ...bilo je to lito vezačev i pljuvačev 3 plaćeno je vsakomu po s. 16...(2x, OM, 7r), ...ka je dobra po tri beči, loja librica...(OVS, II. 20); ...imej platit rečenomu Mihovilu sena tovora 3...(OVS, II. 9). U imenica sr. roda u NA čuva se množina, npr. ...aftivam...kuću moju Jadriju Metilešu za tri godišća...(Š, 1), ...za to iminje za jednu veliku kravu, četrt mesa i za tri vidra vina...(IS). Imenice m. i sr. roda u GL, kao i imenice ž. roda u DI, pokazuju pripadnost množini, npr. ...zakon naš est da na dan treh krali ima mali komun s plovanom...(VPZ 1, 4-19), ...a te rečene ovce se aftivaju do tri leta od sada...(L, 63), ...da su ga v trih spravišćih potverdili...(AC, CCXVIII), ...i

slugam trim hrana, jednomu dijaku i plaća i konjem zob i seno...(ILČ), *...da imaju rat početi nad nami trimi vojskama...*(AC, CCXX).

Uz brojevni kvantifikator 4 u NA imenica m. i sr. roda čuvaju se isključivo oblici množine, npr. *...ošće puščam momu bratu popu Ivanu 4 deli dražice v Grabrovicah...*(OMB, 231), *...ča je bil prvo sentencijan rečeni Bartol Kadmen za libric 13, sira i četire runa vune...*(OVS 1, I. 14).

17. STOLJEĆE

Imenice m. roda u NA uz brojevni kvantifikator 2 dobivaju dvojinski nastavak *-a*, a u množini se ostvaruje nastavak *-i*, npr. *...a to momu sinu Antonu, i va vartli libar 36, dva badna, kotal...*(L, 604), *...od ostaloga saka 2 miseca paga i 2 barila vina odviše...*(L, 246), *...ki se apela od šentencije za zapisat apelacion šoldini 2...*(ZMZ, 112). Nastavci *-Ø*, *-eh*, *-ov* prodiru u A iz G mn. imeničke deklinacije, npr. *...bude daval kr. 26, kopuna 1, pišćenac 2...*(BSU, 317), *...sve čiste pristoje na kapitana, dveh suceh i deset starejeh...*(MZ, 264), *...totu je slame prošene stogov 2...*(BSU, 364), *...najprije... stolnjakov 2...*(BSU, 355). U imenica sr. roda u NA prevladavaju množinski nastavci *-a* i *-Ø* (podrijetlom iz G mn.) u odnosu na dvojinski nastavak *-i*, npr. *...dah Ivanu zgora pisanom dva brimena i pol idena...*(L, 522), *...puščam braći svete Marije 2 debla ulik pod crekva...*(M, 25), *...ima vola 1...pišće 1, jajac 2...*(BSU, 335); *...a pokojnomu momu sinu Matiju li mašu od kuventa leti 2 i da tu mašu ima platit moja hći Jelena...*(ZVN, 28). Imenice m. roda u G rijetko čuvaju nastavak dvojine, npr. *...ča se zovu Nališki, plaćaju od dviju gospodinu m. po soldini tri i beč jedan...*(HU), a skamenjeni oblici iz NA dvojine ostvaruju se u primjerima: *...ili opstane do dva meseca, da imaju ništar valjat...*(MZ, 250), *...u termen od dva miseca nastojat da ga pod penom u sebe ima...*(S, 119). Ostale imenice m. roda u G dobivaju množinske nastavke *-i*, *-Ø*, *-ov*, npr. *...treta na Slavoninah v Veloi Peči, v drazi, dvih kusi, libar 29...*(L, 277), *...mora popisat i stirat porkulab u presluhu dvih sudac i dvih redovnikov, i to za hasan gospodsku...*(2x, GU 4, 2r). Imenice m. roda u D ostvaruju množinski nastavak *-em* ili *-i* (rijetko se javlja, dolazi iz I mn.), a u imenica ž. roda ostvaruje se množinski nastavak *-am*, npr. *...dah dvem kopačem so. 20...*(2x, V, f. 3v, 20r), *...dah kopači dvem libricu 1...*(V, f. 19r), *...budući da je dvim krajinam otvorena i da ne budući još ustabiljena Lika i Karbava...*(TM). Imenice m. roda u L ostvaruju množinski nastavak *-eh*⁹, npr. *...da more bit svet storen od deliberacijone po dveh suceh, da ravno ni kapitana...*(MZ, 260), *...i svet more bit učinjen prez kapitana po dveh suceh i deset starejeh...*(MZ, 261). U I se javlja množinski nastavak *-i*, npr. *...od matrimonija pred nje plovanom i dvemi svedoki overšit...*(MO, 7v), *...lit gospodinovih 1643 luja na 30, prid dvimi svidoci...*(Š, 3). U I imenica ž. roda ostvaruju se množinski nastavak *-ami*, npr. *...kade sada stoji malin z dvemi brajdami zdola i zgora imenovana Lučica...*(TZ, 5r).

Imenice m. roda u NA uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* isključivo čuvaju nastavak dvojine, npr. *...mi dva akurdasmo obadva Jadria, junaka Marčetina, za našega junaka...*(L, 479), *...da ste vi sa svimi poglavari, soldati i vinturini pozdravljeni*

⁹ Valja revidirati Jurišićeve (1992: 128) rezultate istraživanja u povijesnoj morfologiji hrvatskoga jezika zato što se L mn. s nastavkom *-eh*, što pokazuju primjeri, čuva i nakon 15. st. u čakavskim pravnim tekstovima.

i oba kraja Bogu priporučeni...(SHK 2, CXXVI), *...činim za moih prokaduri moga muža i oba zeta...* (L, 579). Imenice ž. roda u G više ne čuvaju dvojiniski nastavak -u, nego isključivo nastavke -Ø, -i iz G mn., npr. *...budući popervo razumel i slišal pravice od obeh stran, toliko pismeh prežentane...*(MZ, 260), *...i to sve znanjem i privoljenjem od obeh parti na očitem svete...*(MZ, 264). Imenice m. i ž. roda u D i L ostvaruju isključivo množinske nastavke, npr. *...pošćam obem hćeram vinograd v Kosorici...*(M, 96), *...a ta je zemla v stani obidvih, a ta e zemla va vartli...*(L, 256), *...suproti takovom konfinu ali mejaša razdiljenju, ki bi se učiniti ča podstupil veliku pena obedvimi stranami postavili...*(SHK 2, CLXVII).

Uz brojevni kvantifikator 3 u imenica m. roda u NA uz množinske nastavke -Ø (podrijetlom iz G mn.), -e, -ov (podrijetlom iz G mn.), -i, realizira se i nastavak dvojine, npr. *...daje...pišćenac 3...*(13x, BSU, 310, 313, 318, 321, 334-336, 341-342, 349), *...pošćam Jadretu...skrinju i tri lakte sukna...*(M, 91), *...najprije...stelje stogov 3...*(BSU, 364), *...ostavljan braći vina barili 3 do godišća tri za dušu moju...*(Š, 161); *...dala san Luciji...tri siha vina...*(RBJF, 2. bilj.), *...ima vola 3, daje pinez kr. 4...*(BSU, 322). U imenica sr. roda u NA čuva se množina, npr. *...Jurici 4 od fruta i jednu janicu za tri godišća po dvanajst soldini...*(L, 185), *...ne bi u kaštel tri leta zajedno ne dala navadnoga spuda ali l. 6...*(TZ, 6v). U GL imenica m. i sr. roda izdvajaju se množinski nastavci koji su uz indeklinabilni broj 3 istovjetni NA, npr. *...zgora imenovani sudci obrani od trih gradi i uzeše najprvo...*(SHK 2, CX), *...ima mi dati ednu misu kantanu do tri godišća...*(Š, 99), *...a masline su u trih sudi i da braščina uzme vino...*(Š, 132). U sljedećim primjerima riječ je o rijetkom skamenjenom obliku dvojine, npr. *...da mi je Marko Markovića za konat od tri fita kvartu pšenice...*(RBJF, 2. bilj.), *...pod penu redovnikom od šušpecijuni do tri miseca...*(C, 29). Imenice m. i ž. roda u DI čuvaju oblike množine, npr. *...dah trem kopačem so. 30...*(V, f. 17r), *...i od grada jimaju biti postavljeni u jednu dobru kaselu pod trimi ključ...*(KZ 9, 156), *...ostavljan unuci Mandi kus zemlje s maslinami 3 koje e kod Kralja...*(Š, 170).

Uz brojevni kvantifikator 4 u NA imenica m. i sr. roda čuvaju se oblici množine, npr. *...a drugu polovicu da dile na četiri dili...*(Š, 124), *...sita retka 3, rešeta 4, tanjurov drevenih 37...*(BSU, 355). Oblici dvojine prodiru u množinsku paradigmu u primjerima: *...dala san Ivanu busoliha vina čatare barila po devet libar...*(RBJF, 2. bilj.), *...dala san stipanu busoliha četir u ime jematve...*(RBJF, 1. bilj.). Imenice svih triju rodova u GL čuvaju nastavke množine, npr. *...mozi vzeti veće od soldini 4 po spodobščine...*(ZMZ, 112), *...da mozi zet od četireh šoldini veće po spodopščine...*(MZ, 248), *...na četirih vuglih željeznimi spojками spet osmimi...*(BSU, 365), *...kako jesu na vse 4 kanti četireh nedilji dani zamerni ljudi...*(IMM). Imenice m. i ž. roda u DI čuvaju množinske nastavke, npr. *...u komu ostavljan četirin crikvan po soldini 24...*(Š, 137), *...da emin more ulisti slobodno i sigurno u Polica Podgradje i Žer novnicu s četirimi ali s petimi ludi...*(DF).

18. STOLJEĆE

Imenice m. roda u NA uz brojevni kvantifikator 2 uglavnom dobivaju dvojiniski nastavak -a, koji je dominantan, uz rijetke množinske -i, -e i -Ø (podrijetlom iz G mn.), npr. *...dala san sinjori Benetovoj vina 2 barila i kvartuč 13...*(RBJF, 4. bilj.),

...na 2 maja 1708 dva cekina...(RBJF, 4. bilj.), ...da puk svako leto izabire dva čuvara od zemalj, sinokoš i vinogradih...(SIK, 148), ...dah...edan badanj i baril 2 i maštelac 7 i jedna živna...(Š, 238), ...u kojoj je gonjaji dva i ciko konfina...(Š, 227), ...dva špolje p. oca fra Ivana Dobrilovića...(KPL, IX). U imenica sr. roda u NA dvojinjski oblici posve izostaju, npr. ...ja sam moje pokojne sestre Frane sina, pokojnoga Antu, ranila dva godišta, odivala i obuvala...(TK, 8), ...a da su obligani činit svi tri skupa 2 leta obed svemu kapitulu...(HGI, 33). Imenice u G ostvaruju skamenjene oblike množine (sr. rod) ili dvojine (m. rod), npr. ...ako prija ne bi bila volja od dva dila od naših bratimih...(BM, VII), ...zašto istinu najdosmo nakon dva godišća...(SLKN, 79). Pojedine imenice m. i ž. roda u G dobivaju množinske nastavke -i, -ov, -a, npr. ...nego postaviti u depožit za potrebe mostirske u škrinju od dvih ključi ke imaju biti provijene...(KPL, VIII), ...meni učinjena od vojvode Pave Lalića, Vuka Milaneza, Pave Domazetovića i dvih bratov Pere i Bolfačića Homolića...(SHK 3, CLXXXVII), ...u ime legata ostavlja ereda od miglioramenat dviju zemalja njemu ostavljeni od njegova pokojnoga strica Antona...(TK, 6). Imenice m. i ž. roda u DI i L ostvaruju isključivo množinske oblike, npr. ...nego dvim hčeram pušća niki pinezi i kuću u Bakru...(BOMD), ...pri Laliću, Domazetoviću, Milanezu i pri dvih brati¹⁰ Demelićev, ča akoprem ni mi bilo znano...(SHK 3, CLXXXVII), ...i moglo bi se provati s dvama svidoci da je to rekao svojimi usti...(BM, XIV).

Imenice ž. roda u G uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* preuzimaju oblike množine, npr. ...knezom, zastavnikom i ostalim sakupljenim obidvih kneži Like i Krbave seljanom, tako dobro duhovnim, svitovnim...(LK, VII), ...radi toga čini se zakon z volju obeh stran da kako je bilo pogojeno...(MI, 266).

Uz brojevni kvantifikator 3 u imenica m. roda uz rijedak množinski nastavak -e, npr. ...načiniše tri križe...(SHK 3,CXLIII), prevladavaju oblici dvojine koji se preslikavaju iz sintagmatskih izraza imenica m. roda s brojevnim kvantifikatorom 2, npr. ...i on je primio od Malistrina cekina tri...(TK, 8), ...prodala sam ji za tri groša i dala sam mu sve jaspre...(TK, 8), ...dadob tri haljka libar 23...(Š, 226), ...dužna pet solada od robi tri solda l. 8...(RBJF, 4. bilj.). U odnosu na prethodna stoljeća (13. – 17. st.) ovdje je imenička paradigma bitno izmijenjena u korist dvojinjskih oblika, što može govoriti u prilog tezi kako je izvršena analogija prema stanju u štokavskim književnim tekstovima 18. st. U imenica sr. roda u NA čuva se množina, npr. ...za šest miseci i od glasa ativa i pašiva za tri godišća viri ki p...(KPL, V), ...a žakni ne mozi biti ordinan za tri lita...(KPL, VII), ...dah...tri opleća onim ki mi škalju tribiše...(Š, 238). Imenice m. roda u G realiziraju nastavke množine i dvojine u tri karakteristične situacije: u primjerima ...da županovica koja bude za vrime ne ima opsovati nijednu sestrimu pod penu od tri libra...(PBSK), ...čovik starac od godišta 101 i miseca 3 i dva dni...(SLKN, uvod) ostvaruju se skamenjeni oblici dvojine, u primjeru ...ote davat rečenoj Luciji svojoj materi, svaki svoj mih mošta od tri siće...(HGI, 44) ostvaruje se skamenjeni oblik množine, a u većini primjera ostvaruju se množinski nastavci -i, -ov, -a, npr. ...zakon naš je da na dan trih kralji ima mali komun s plovanom...(VPZ 2, 4-19), ...da se može pozivati na istoga gospodina i na sud trih gradov po čemu vidi se...(SIK, 147), ...koi zakoni od Lige bihu saranjeni od

¹⁰ Ovdje je vjerojatno riječ o množinskom nastavku iz L mn. koji je nastao analogijom prema *jo-osnovama: -ib > -i(h).

nas od triju rata s Turcima...(SLKN, uvod). Skamenjeni oblici množine ostvaruju se u G imenica sr. roda: ...*od županije ne more veće biti u županstvu do tri godišća a nakon tri godišća kako bude sestrimam zadovoljno...*(2x, PBSK). U I imenica m. roda čuva se oblik množine, npr. ...*ča naidošē otac šekretarij Žic po gradu s trimi vlasteli l. 310...*(KPL, IX).

Uz brojevni kvantifikator 4 u NA imenica m. i sr. roda čuvaju se oblici množine, npr. ...*hotismo zamiriti al virći u ventarij...bačve 3, badanj 4, karatelov 4...*(2x, Š, 228), ...*da mi je habelić četare barin sardel...*(RBJF, 4. bilj.), ...*hotismo zamiriti al virći u ventarij...biljac 4, gabana 2...*(Š, 228), ...*dah od pohišta najpri gub 6 i četiri biljci i tapna 2...*(Š, 238). Po broju primjera množinske oblike gotovo istiskuju oblici dvojine, npr. ...*da s one zemlje Javorja dade četiri cekina za dušu njegove matere...*(TK, 3), ...*da mi je meštar jerić četare cekina...*(RBJF, 2. bilj.), ...*vas puk je razdiljen na četiri dela...*(SIK, 147), ...*koja bi u napridak hotila vlisti u ovu skupšćinu ima platiti četiri libra...*(PBSK).

Imenice sr. roda u G čuvaju množinske nastavke, a indeklinabilni dvojinjski nastavak imenice m. roda, npr. ...*pušćam jednu mašu kantanu do let 4 na moj obhodnji dan...*(HGI, 38), ...*da nijedan ne bude smit govorit prez dopušćenja od banke pod penu od četiri soldina...*(BM, XVII), ...*da nijedan bude smit vasesmu rič pod penu od četiri soldina...*(BM, XVII).

ZAKLJUČAK

Na temelju iznesene građe (13. – 18. st.) mogu se izvesti sljedeći zaključci u pogledu odnosa između množine i dvojine imenica uz pojedine brojevne kvantifikatore:

a) imenica + brojevni kvantifikator 2

Imenice m. roda u NA čuvaju dvojinjski nastavak *-a*, koji ostaje dominantan, od 13. do 18. st. U 14. st. nalazimo prvu pojavu genitivno-akuzativnog sinkretizma s nastavkom *-Ø*, a najraniji prodor množinskih nastavaka pada u 15. st. (nastavak *-i* javlja se u 15. st., *-e* u 16. st., *-ov / -ev, -eh* u 17. st.). Taj se proces počeo odvijati nakon prodiranja nastavka dvojine u imenica uz brojevne kvantifikatore 3 i 4 (14. st.). Imenice sr. roda u NA zabilježene su tek od 15. st., u kojemu je dvojinjski nastavak *-i* još uvijek dominantan, ali se istovremeno realizira i množinski nastavak *-a* koji od 16. st. preuzima dominaciju. Pojavu genitivno-akuzativnog sinkretizma nalazimo tek u 17. st. U imenica sr. roda množinski i dvojinjski nastavci supostoje od 15. do 17. st., a u 18. st. nastavci dvojine posve iščezavaju.

Imenice m. roda u G čuvaju dvojinjski nastavak *-u* do kraja 14. st. (sporadično se javlja i u 17. st.), a od 15. st. dominaciju preuzimaju množinski nastavci (*-ih* se javlja u 15. st., *-Ø, -ov / -ev, -i, -om* u 17. st.) koji supostoje (od 17. st.) sa skamenjenim oblicima iz NA dvojine (primjer: *od dva miseca*). Imenice sr. roda čuvaju dvojinjski nastavak *-u* sve do kraja 15. st. Paralelno s dvojinjskim nastavkom *-u* realizira se skamenjeni oblik iz NA dv. (primjer: *do dva leti*) koji je zabilježen i u 16. st. U imenica sr. roda od 16. st. dominaciju preuzimaju skamenjeni oblici iz NA mn. (primjer: *do dva leta*), koji su jedini zabilježeni tijekom 17. i 18. st.

Od početka 16. st. primjećuje se tendencija prema indeklinabilnosti sintagmatskih izraza u G. Imenice ž. roda ne čuvaju dvojину u G: od 15. do 18. st. realiziraju se skamenjeni oblici iz NA množine (primjer: *od dvi libre*), a tek u 18. st. javlja se nastavak *-a* podrijetlom iz G mn. Od početka 15. st. primjećuje se tendencija prema indeklinabilnosti sintagmatskih izraza u G.

Imenice m. roda u D, zabilježene od 15. st., ostvaruju isključivo množinske nastavke *-om / -em* (u 17. st. javlja se i nastavak *-i* koji dolazi iz I mn.). U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica sr. roda u D. Imenice ž. roda u D, zabilježene od 16. st., ostvaruju isključivo množinski nastavak *-am*. Iz materijala je razvidno da se dvojina u D u imenica m. i ž. roda nije sačuvala kao gramatička kategorija.

Imenice m. roda u L, zabilježene od 17. st., ostvaruju isključivo množinske nastavke *-eb / -i*. Imenice sr. roda u L, zabilježene od 15. st., čuvaju dvojniski nastavak *-u*. Taj se nastavak sačuvala i u 16. st., a nepotvrđenost primjera iz kasnijeg razdoblja onemogućuje precizan zaključak kada se dvojina gubi u imenica sr. roda. Imenice ž. roda u L, zabilježene tek u 18. st., ostvaruju množinski nastavak *-ah*, a nepotvrđenost primjera iz ranijeg razdoblja onemogućuje precizan zaključak kada se izvršio proces zamjene dvojniskih oblika množinskima.

Imenice m. roda u I, zabilježene od 15. st., čuvaju dvojину sve do kraja 15. st. Od 17. st. ostvaruje se množinski nastavak *-i*. U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica sr. roda u I. Imenice ž. roda u I, jedino zabilježene u 17. st., više ne čuvaju oblike dvojine.

b) imenica + brojevni kvantifikator *oba(dva)*

Imenice m. roda u NA čuvaju dvojniski nastavak *-a*, koji ostaje dominantan, od 13. do 18. st. Imenice m. roda u NA, zabilježene od 14. st., čuvaju dvojniski nastavak *-a*, koji ostaje dominantan sve do kraja 17. st. Imenice sr. roda u NA, zabilježene jedino u 15. st., čuvaju dvojniski nastavak *-i*.

U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica m. i sr. roda u G. Imenice ž. roda u G, zabilježene od 14. st., čuvaju dvojniski nastavak *-u* do kraja 15. st. Množinski nastavci (*-Ø, -i, -e*) preuzimaju dominaciju od 16. st.

U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica m. i sr. roda u D. Imenice ž. roda u D, zabilježene od 14. st., čuvaju dvojniski nastavak *-ama* sve do kraja 16. st. Od 17. st. javlja se isključivo množinski nastavak *-am*.

Imenice m. roda u L, zabilježene samo u 17. st., ostvaruju množinski nastavak *-i*. U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica sr. roda u L. Imenice ž. roda, zabilježene samo u 16. st., čuvaju dvojniski nastavak *-u*.

U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica m. i sr. roda u I. Imenice ž. roda, zabilježene od 14. st., čuvaju dvojniski nastavak *-ama* sve do kraja 16. st. Množinski nastavak *-ami* prodire u 17. st. i jedini je potvrđen. Nedostatak primjera iz kasnijeg razdoblja onemogućuje precizan zaključak u pogledu odnosa između množine i dvojine.

Istraživanje pokazuje da je *oba(dva)* jedini brojevni kvantifikator koji sve do kraja 15. st. uza se veže isključivo dvojninske oblike. U imenica s brojevnim kvantifikatorom 2 dolazi do narušavanja dvojninske paradigme znatno ranije, već u 13. st. Postavlja se pitanje zašto se oblici dvojine dosljednije čuvaju uz brojevni kvantifikator *oba(dva)* u odnosu na sintagmatske izraze s brojevnim kvantifikatorom 2 koji dopuštaju prodor množinskih oblika već u 13. st. Odgovor na postavljeno pitanje možda leži u semantičkoj razlici između dvaju brojevnih kvantifikatora – *oba(dva)* uključuje obje sastavnice zadanog pojma, gdje se svaka izrijekom spominje, u odnosu na brojevni kvantifikator 2 koji ne uključuje dvije sastavnice kao pojedinačan, nego kao ukupan zbroj. Naglašavanje obiju sastavnica zadanog pojma vodi intenzivnijem čuvanju dvojninskih oblika u svim padežima imenica svih triju rodova, što nije slučaj s isticanjem ukupnog zbroja dviju sastavnica.

c) imenica + brojevni kvantifikator 3

Imenice m. roda u NA, zabilježene od 13. st., čuvaju množinske nastavke *-i / -e*, koji ostaju dominantni sve do kraja 17. st. Dvojninski oblici preslikani iz sintagmatskih izraza s brojevnim kvantifikatorima 2 i *oba(dva)* ostvaruju se već u 14. st., a dominaciju preuzimaju tek u 18. st., vjerojatno pod utjecajem štokavskih književnih tekstova. Pojavu genitivno-akuzativnog sinkretizma nalazimo već u 14. st. Imenice sr. roda u NA, zabilježene od 14. st., čuvaju množinski nastavak *-a* sve do kraja 18. st.

Imenice m. roda u G, zabilježene od 14. st., čuvaju množinske nastavke (*-Ø* od 14. st., *-i / -ev* od 15. st., *-ih* od 17. st., *-ov / -a* od 18. st.), koji ostaju dominantni sve do kraja 18. st. Tijekom 17. st. pojavljuju se skamenjeni oblici množine (primjer: *do tri gradi*) i dvojine (primjer: *od tri grada*), koji se ostvaruju i u 18. st. Imenice sr. roda u G, zabilježene od 15. st., čuvaju množinski nastavak *-Ø*, a od 16. st. skamenjeni množinski oblici iz NA (primjer: *do tri sela*) preuzimaju dominaciju. Imenice ž. roda u G, zabilježene jedino u 17. st., čuvaju množinski nastavak *-Ø* i skamenjeni množinski oblik iz NA (primjer: *od tri libre*).

Imenice m. roda u D, zabilježene jedino u 17. st., čuvaju množinski nastavak *-em*. U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica sr. roda u D. Imenice ž. roda u D, zabilježene jedino u 16. st., čuvaju množinski nastavak *-am*.

Imenice m. i sr. roda u L, zabilježene jedino u 16. st., čuvaju množinski nastavak *-ih*. Imenice ž. roda u L, zabilježene jedino u 15. st., čuvaju množinski nastavak *-ah*.

Imenice m. roda u I, zabilježene od 14. st., čuvaju sve do kraja 18. st. množinski nastavak *-i*. U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica sr. roda u I. Imenice ž. roda u I, zabilježene jedino u 16. st., čuvaju množinski nastavak *-ami*.

Istraživanje pokazuje da se dvojninski oblici, preslikani iz sintagmatskih izraza s brojevnim kvantifikatorima 2 i *oba(dva)*, ostvaruju samo u NA imenica m. i ž. roda i vrlo rijetko u G ako je riječ o preuzimanju skamenjenih oblika dvojine iz NA. U ostalim se padežima imenica svih triju rodova dosljedno čuvaju oblici množine.

d) imenica + brojevni kvantifikator 4

Imenice m. roda u NA, zabilježene od 14. st., čuvaju množinske nastavke *-i / -e*, koji ostaju dominantni sve do kraja 18. st. Dvojinski oblici preslikani iz sintagmatskih izraza s brojevnim kvantifikatorima 2 i *oba(dva)* ostvaruju se već u 14. st., ali se po broju primjera tek u 18. st. gotovo izjednačuju s množinskim oblicima. Pojavu genitivno-akuzativnog sinkretizma nalazimo već u 14. st. Imenice sr. roda u NA, zabilježene od 14. st., čuvaju množinski nastavak *-a* sve do kraja 18. st.

Imenice m. roda u G, zabilježene od 15. st., čuvaju množinske nastavke *-Ø / -i*, koji ostaju dominantni sve do kraja 17. st. Skamenjeni dvojinski oblici iz NA (primjer: *od četiri soldina*) javljaju se od 15. st., a u 18. st. jedini su potvrđeni oblici. Imenice sr. roda u G, zabilježene od 17. st., preuzimaju skamenjene oblike množine iz NA (primjer: *do četiri sela*) ili čuvaju množinski nastavak *-Ø*. Imenice ž. roda u G, zabilježene od 14. st., čuvaju množinske nastavke *-Ø / -i* sve do kraja 17. st., a u 18. st. realiziraju se samo skamenjeni oblici množine iz NA (primjer: *od četiri žene*).

U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica m. i sr. roda u D. Imenice ž. roda u D, zabilježene jedino u 17. st., čuvaju množinski nastavak *-an*.

Imenice m. roda u L, zabilježene jedino u 17. st., čuvaju množinski nastavak *-ih*. Imenice sr. roda u L, zabilježene jedino u 15. st., čuvaju isti množinski nastavak.

Imenice m. roda u I, zabilježene od 15. st., čuvaju množinski nastavak *-i* sve do kraja 17. st. U cjelokupnom korpusu nema zabilježenih imenica sr. i ž. roda u I.

POPIS IZVORA

AC – Acta Croatica (u: Kukuljević-Sakcinski, I. 1863)

BM – Pravilnik Bratovštine sv. Mihovila (1762., u: Fisković, C. 1971)

BO – Bilješke o oprostima (Trsat, poslije 1458., u: Margetić, L. i M. Moguš 1991)

BOMD – Bilješka na oporuci Mihalja Dešića (u: Margetić, L. i M. Moguš 1991)

BSU – Bosiljevački urbar (1650., u: Lopašić, R. 1894)

C – Poljičke konstitucije nadbiskupa Stjepana Cosmija (1688., u: Mošin, V. 1952)

GU – Grižanski urbar (1544., u: Lopašić, R. 1894)

HGI – Hrvatske glagoljičke isprave (1516. – 1781., u: Strohal, R. 1926)

HS – Hrvatski spomenici (u: Šurmin, Đ. 1898)

HU – Hreljinski urbar (1605., u: Laszowsky, E. 1915)

IKTV – Izvješća o kretanjama turske vojske uz hrvatsku granicu (1545. – 1599., u: Bojničić, I. 1914)

ILČ – Instrukcija Ludoviku Čikulinu (1599., u: Laszowsky, E. 1915)

IMM – Isprava Mihalja Malinara (27. 3. 1603., u: Laszowsky, E. 1915)

IS – Ilija Sučić prodaje svoje imanje u Pešćacu Mateju Francetiću (Draganić, 3. 2. 1519., u: Strohal, R. 1910)

- JŠ – Jure Škirin, Jure Slipčić i Jure Marčac prodaju svoja zemljišta plebanušu Jurju (Na Gazi, 1535., u: Strohal, R. 1910)
- KČS – Krčki (Vrbanski) statut (1388., u: Rački, F. i dr. 1890)
- KČS 2 – Krčki (Vrbanski) statut (1470., u: Rački, F. i dr. 1890)
- KPL – Koperske listine (1710. – 1734., u: Žic, N. 1934)
- KZ – Kastavski zakon (1400., u: Rački, F. i dr. 1890)
- L – Glagoljski lošinjski protokoli notara Mikule Krstinića i Ivana Božičevića (1564 – 1636, u: Košuta, L. 1988)
- LK – Zbirka listina grofa S. Attemsa iz Like i Krbave (1712. – 1729., u: Kos, F. 1904)
- M – Protokol Andreje Matkovića (1595 – 1639., u: Štefanić, V. 1952)
- MBM – Matrikula bratovštine Blažene Marije u šibenskom Varošu (20. 8. 1452., u: Šupuk, A. 1976)
- MI – Mošćenička isprava Ivana Battiste Tomičića (9. 7. 1743., u: Šepić, A. 1957)
- MO – Popisana mnoga običan'ja ka se od starine jesu overševala na Tersašćini a nisu u statutu propisana nego jesu u običaju (1653., u: Margetić, L. i M. Moguš 1991)
- MU – Urbar modruški (1486., u: Lopašić, R. 1997)
- MZ – Mošćenički zakon (1637., u: Šepić, A. 1957)
- OM – Računi Marka Oršića za 1593. godinu (u: Margetić, L. 1980)
- OMB – Oporuka Matija Baromića (Senj, 20. 11. 1527., u: Štefanić, V. 1955)
- OVS – Odluke veprinačkoga suda (1589. – 1591., u: Strohal, R. 1914)
- OVS 1 – Odluke veprinačkoga suda (1598. – 1599., u: Strohal, R. 1917)
- PBSK – Pravilnik bratovštine sv. Križa (Drvenik, 1730., u: Pažanin, I. 1986)
- PL 1 – Povaljska listina (1. 12. 1250., u: Malić, D. 1988)
- PS – Poljički statut (1440., u: Junković, Z. 1968)
- RBJF – Računske bilježnice Hvarkinje Jelene Fazaneo (1685. – 1710., u: Fisković, C. 1974)
- S – Poljičke konstitucije nadbiskupa Sforze Ponzonija (1620., u: Mošin, V. 1952)
- SHK 1 – Spomenici Hrvatske krajine 1 (u: Lopašić, R. 1884)
- SHK 2 – Spomenici Hrvatske krajine 2 (u: Lopašić, R. 1885)
- SHK 3 – Spomenici Hrvatske krajine 3 (u: Lopašić, R. 1889)
- SIK – Spomenica Novljanina Ivana Kargačina (1791., u: Lopašić, R. 1894)
- SLKN – Statut lige kotara ninskoga (1744., u: Karlić, P. 1913)
- SS – Senjski statut (1388., u: Margetić, L. i P. Strčić 1985 – 1987)
- Š – Šibenski glagoljski spomenici (1591. – 1774., u: Šupuk, A. 1957)
- TK – Testamenti iz Kaštela (1788 – 1800, u: Kužić, K. 2004)
- TM – Senjani mole da se ne bi tridesetnica iz Modruša smjestila u Senju (Senj, rujna 1696., u: Laszowski, E. 1905)
- TZ – Trsatski zakon (1640., u: Margetić, L. i M. Moguš 1991)

- UD – Urbari grada Dubovca (1579. i 1581., u: Lopašić, R. 1894)
- V – Glagoljski zapisi iz bratovštinske knjige iz Vranje u Istri (1609 – 1633, u: Vlahov, D. 1996)
- VPZ 1 – Veprinački zakon (1507., u: Margetić, L. 1995)
- VPZ 2 – Veprinački zakon, Corin prijepis (pol. 18. st., u: Mandić, O. 1955)
- VZ – Vinodolski zakon (1288., u: Margetić, L. 1995a)
- ZMZ – Zagrebački rukopis Mošćeničkog zakona (1637., u: Margetić, L. 1997)
- ZVN – Zapisnici vrbničkoga notara (bilježnika) iz godine 1644. i 1645. (u: Strohal, R. 1910b)

POPIS IZDANJA TISKANIH IZVORA

- Bojničić, I. (1914) Izvješća o kretanjama turske vojske uz hrvatsku granicu u drugoj polovici XVI. vijeka, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arhiva*, 16, 60–101.
- Fisković, C. (1971) Dva pravilnika splitskih bratovština na hrvatskom jeziku, *Čakavska rič*, 2, 117–147.
- Fisković, C. (1974) Računske bilježnice Hvarkinje Jelene Fazaneo iz XVII–XVIII stoljeća na čakavskom, *Čakavska rič*, 2, 105–154.
- Junković, Z. (1968) Izvorni tekst i prijevod Poljičkoga statuta, *Poljički zbornik*, 1, 32–103.
- Karlič, P. (1913) Statut lige kotara ninskoga, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 39, 394–402.
- Kos, F. (1904) Iz arhiva grofa S. Attemsa v Podgori pri Gorici, *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, 6, 64–77.
- Košuta, L. (1988) Glagoljski lošinjski protokoli notara Mikule Krstinića i Ivana Božičevića (1564-1636), *Radovi Staroslavenskog zavoda*, 9, 1–291.
- Kukuljević-Sakcinski, I. (1863) Acta croatica. Listine hrvatske, *Monumenta historica Slavorum meridionalium*, 1, 1–339.
- Kužić, K. (2004) Leksik i grafija u oporukama iz Kaštela na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, *Čakavska rič*, 2, 203–252.
- Laszowski, E. (1905) Prilozi za povjest hrvatske krajine, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva*, 7, 84–119.
- Laszowsky, E. (1915) Urbar vinodolskih imanja knezova Zrinskih, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arhiva*, 17, 71–108.
- Lopašić, R. (1884) Spomenici Hrvatske krajine I. Od godine 1479 do 1610., *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, 15, 1–390.
- Lopašić, R. (1885) Spomenici Hrvatske krajine II. Od godine 1610 do 1693., *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, 16, 1–435.

- Lopašić, R. (1889) Spomenici Hrvatske krajine III. Od godine 1693 do 1780 i u dodatku od g. 1531 do 1730., *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, 20, 1–519.
- Lopašić, R. (1894) Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari, *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, 5, 1–484.
- Lopašić, R. (1997) *Urbar modruški od god. 1486*, Prilozi E. Hercigonja, I. Tironi, Ogulin.
- Malić, D. (1988) *Povaljska listina kao jezični spomenik*, Zagreb.
- Mandić, O. (1955) Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII. stoljeću, *Rad JAZU*, 306, 75–119.
- Margetić, L. (1980) *Iz vinodolske prošlosti. Pravni izvori i rasprave*, Rijeka.
- Margetić, L. (1995) Veprinački zakon iz 1507., *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 37, 341–367.
- Margetić, L. (1995a) *Vinodolski zakon. The Vinodol Law. Das Gesetz von Vinodol*, Zagreb.
- Margetić, L. i M. Moguš (1991) *Zakon trsatski*, Rijeka.
- Margetić, L. i P. Strčić (1985 – 1987) Senjski statut iz 1388, *Senjski zbornik*, 12, 19–99.
- Mošin, V. (1952) Poljičke konstitucije iz 1620. i 1688. godine, *Radovi Staroslavenskog instituta*, 1, 175–206.
- Pažanin, I. (1986) Pravilnik bratovštine sv. Križa na hrvatskome jeziku i drugi prilozi poznavanju bratovština u Drveničkoj župi (Veli i Mali Drvenik i Vinišća), *Čakavska rič*, 2, 75–93.
- Rački, F. i dr. (1890) Statuta lingua croatica conscripta. Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, Poljički, Vrbanški a donekle i svega krčkoga otoka, Kastavski, Veprinački i Trsatski, *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, 4/1, 1–265.
- Strohal, R. (1910) Nekoliko neštampanih glagolskih listina, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva*, 12, 61–78.
- Strohal, R. (1910b) Zapisnici vrbničkoga notara (bilježnika) iz godine 1644. i 1645., *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva*, 12, 147–162.
- Strohal, R. (1914) Odluke veprinačkoga suda od god. 1589. – 1591., *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva*, 16, 117–154.
- Strohal, R. (1917) Odluke veprinačkoga suda iz god. 1598. i 1599., *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva*, 19, 78–116.
- Strohal, R. (1926) Još nekoliko hrvatskih glagolskih isprava, *Vjesnik Kr. državnog arkiva u Zagrebu*, 2, 178–207.
- Šepić, A. (1957) Zakon kaštela Mošćenic, prijepisi njegovi, tekst i jezik, *Rad JAZU*, 315, 233–285.

Štefanić, V. (1952) Glagoljski notarski protokol iz Draguča u Istri, *Radovi Staroslavenskog instituta*, 1, 73–174.

Štefanić, V. (1955) Oporuka Matija Baromića od g. 1527, *Radovi Staroslavenskoga instituta*, 2, 231–234.

Šupuk, A. (1957) *Šibenski glagoljski spomenici*, Zagreb.

Šupuk, A. (1976) Matrikula bratovštine Blažene Marije u šibenskom Varošu, *Čakavska rič*, 1, 5–34.

Šurmin, Đ. (1898) Hrvatski spomenici. Acta croatica (ab anno 1100-1499), *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, 6, 1–500.

Vlahov, D. (1996) *Glagoljski rukopis iz Vranje u Istri (1609.-1633.)*, Pazin.

Žic, N. (1934) Nekoliko glagoljskih listina iz nekadašnjega franjevačkoga samostana sv. Grgura u Kopru, *Vjesnik Kr. državnog arkiva u Zagrebu*, 6, 75–85.

LITERATURA

Belić, A. 1932. *O dvojini u slovenskim jezicima*. Beograd.

Belić, A. 1950. *Istorija srpskohrvatskog jezika. Knj. II sv. 1: Reči sa deklinacijom*. Beograd.

Gabrić-Bagarić, D. 2005. "Crkvenoslavensko i narodno u bosanskohercegovačkim epigrafskim spomenicima od 12. do 18. st." *Drugi Hercigonjin zbornik*: 113–128.

Glavan, V. 1927–1928. "Kongruencija u jeziku starih čakavskih pisaca". *Južnoslovenski filolog* 7: 111–159.

Horvat, M. 2005. "Crkvenoslavenski elementi u starohrvatskim oporukama." *Drugi Hercigonjin zbornik*: 145–158.

Ivić, P. 1990. "Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski". *Enciklopedija Jugoslavije (Jap – Kat)* 6: 48–67.

Ivšić, S. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb.

Jurišić, B. 1992. *Nacrt hrvatske slovnice. Glasovi i oblici u poviestnom razvoju* (pretisak). Zagreb.

Naylor, K. E. 1972. "On some developments of the dual in Slavic". *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 15: 1–8.

Remneva, M. L. i O. N. Kijanova. 1991. "Iz istorii ispol'zovanija form dvojstvennogo čisla v knižno-slavjanskoj i delovoj pis'mennosti XII – XVII vv.". *Vestnik Moskovskogo universiteta: Filologija* 1: 23–33.

Simeon, R. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb.

Šimudvarac, M. 2012. Fonološka (konsonantizam) i morfološka raščlamba prijepisa Senjskoga statuta Vuka Ručića. *Senjski zbornik* 39: 75–94.

Žolobov, O. F. 1998. *Symbolik und historische Dynamic des slavischen Duals = Simvolika i istoričeskaja dinamika slavjanskogo dvojstvennogo čisla*. Frankfurt am Main.

CONNECTED DUAL IN CHAKAVIAN LEGAL TEXTS
FROM THE 13TH TO THE 18TH CENTURY

The authors analyse the relationship between multiple and dual names within the context of listing two or both subjects. The research conducted on a body of Chakavian legal texts from the 13th to the 18th century shows that dual forms have not been in use as a grammatical category since the 16th century.

KEY WORDS: *dual, multiple, Chakavian, law*

